

Discussie-onderwijs in de praktijk

Het spreekonderwijs neemt in de bovenbouw havo en vwo van het Piersoncollege in Den Bosch tegenwoordig een belangrijke plaats in. Ruim tien jaar geleden zijn een collega en ik daarmee begonnen en inmiddels zijn wij, samen met een nieuwe collega, tot een aanpak gekomen waarmee we redelijk tevreden zijn.¹

In de loop der jaren is het onderdeel spreekvaardigheid van restonderdeel geworden tot een onderdeel waarin alle aspecten van het vak Nederlands (o.a. samenvatten, betogend schrijven, informatie verzamelen) samenkomen. Ook de leerlingen geven aan dat zij het nut ervan inzien. Zij zeggen dat ze kritischer met de media omgaan en dat zij beter uit hun woorden komen in situaties buiten school. Oud-leerlingen vertellen dat ze in hun vervolgopleidingen aan dit onderdeel veel hebben gehad.

Voor veel leerlingen staat een discussie gelijk aan een verhit gesprek of een felle woordenwisseling. Het is dan ook zaak dit beeld, dat door de media wordt opgedrongen, zo snel mogelijk te corrigeren. In onze visie is een discussie succesvol wanneer alle deelnemers van elkaar weten wat hun standpunt over een bepaalde stelling is, op welke manier ze die stelling onderbouwd hebben en of de gebruikte argumenten aanvaardbaar zijn.

In het ideale geval komt men gezamenlijk tot een bepaalde oplossing van een probleem. De discussie is in geen geval een strijd waarin het er om gaat punten te scoren en gelijk te krijgen. Datgene wat centraal in onze optiek centraal staat is allereerst het tonen van *respect* voor elkaars standpunt. Dat betekent niet dat een discussie vrij moet zijn van emoties. Uiteraard mag men het oneens zijn met een bepaalde opvatting maar aanvallen op de persoon zijn niet de bedoeling.²

Vorbereiding

De leerlingen bepalen in de voorbereiding per groep van 5 à 6 leerlingen een onderwerp, formuleren een stelling, wijzen een gespreksleider aan en bepalen hun standpunt. Ze houden één of meer proefdiscussies om te kijken of een ieder zich happy voelt in zijn of haar rol.

Voorafgaand hieraan heeft de docent module 7 en 11 uit de bovenbouwmethode havo *De rode draad* behan-

deld. In deze voorbereidingslessen in de voorexamenklassen houden leerlingen meestal minibetoojjes van drie tot minuten. Dit kan frontaal voor de klas gebeuren of in kleine groepjes.

In één à twee proefdiscussies is de docent de discussieleider. De rest van de klas observeert de deelnemers en de kwaliteit van het gesprek. Naar aanleiding hiervan probeert de klas gezamenlijk met de docent te komen tot een lijst van spelregels voor de discussie.

Daarnaast laat de docent diverse fragmenten zien uit allerlei praatprogramma's. Leerlingen moeten hiermee leren de verschillende typen vragen te analyseren die door de gespreksleider worden gebruikt (doorvragen, suggestieve vragen, koppelvragen, open/gesloten vragen e.d.). Ook maken ze kennis met een begrip als metacommunicatie (het benoemen van de sfeer in een gesprek om zo een doorgang van het gesprek te forceren: 'Ik merk dat jullie niet zo'n zin hebben om hierover door te praten. Klopt dat?'). In duo's of trio's worden deze technieken daarna geoefend.

Ook wordt de rol van de gespreksleider of interviewer in dit soort programma's geanalyseerd. Leerlingen realiseren zich daardoor dat een gespreksleider op tv de deelnemers niet zozeer een veilig klimaat biedt, maar dat hij er vaak vooral op uit is de gespreksdeelnemers uit de tent te lokken.

Door de gespreksleiders te laten rouleren wordt geprobeerd elke leerling zoveel mogelijk te laten ruiken aan deze rol. Ook wordt ingegaan op typische spreekvaardigheidsproblemen als: hoe rem je dominante sprekers op een nette manier af en hoe betrek je zwijgers op een effectieve manier. Videofragmenten van voorgaande leerlingendiscussies worden hiervoor geanalyseerd.

Er is ook een herhaling van datgene wat er behandeld is over lees- en schrijftechnieken. Naast aandacht voor leesstrategieën, waarbij de leerling de hoofdredenering van de schrijver in een betogend artikel moet achterhalen, wordt er aandacht besteed aan het kritisch lezen hiervan. De leerling krijgt verschillende argumentatietypen aangeboden en moet de aanvaardbaarheid van de verschillende argumenten bespreken.

Vervolgens wordt het nut van de argumentatie voor de discussie duidelijk gemaakt. In plaats van te blijven steken in emotionele reacties kan men door middel van feitelijke constatering de tegenstander duidelijk maken dat hij of zij een argumentatieve overtreding heeft begaan, bijvoorbeeld: is de hoeveelheid aangehaalde voorbeelden wel voldoende om tot een bepaalde uitspraak te komen, maakt de tegenstander zich dan ook niet schuldig aan het poneren van een generalisatie e.d.

Daarnaast wordt datgene wat geleerd is in de schrijf-

'Hoe rem je dominante sprekers netjes af, hoe betrek je zwijgers erbij?'

cursus (voornamelijk het leren schrijven van een betoog) herhaald met het oog op het belang voor de discussie. Gewezen wordt op de noodzaak van een pakkend en helder *begin*, natuurlijk ook van belang voor een goede start van de discussie.

De opbouw van de *kern* van de discussie wordt behandeld, waarbij de kennis van bepaalde basisstructuren de grote lijn van de discussie ten goede kan komen. Het *slot* van een discussie dient, evenals het slot in een geschreven stuk, voor de toehoorder helder te zijn door het geven van een samenvatting waarin de hoofdlijnen van de discussie terugkomen. Ook hierin kan afgesloten worden met een uitsmijter, een aanbeveling of een toekomstverwachting.

Documentatie

De leerlingen maken ieder voor zich een documentatiemap, die bestaat uit de gelezen artikelen, de samenvattingen hiervan en een beoordeling van de argumentatie, een eigen betoog over de stelling en een voorbereidingspapier waarin o.a. verteld wordt hoe de discussie is voorbereid. De documentatiemap moet minstens een week voor de discussie ingeleverd worden en telt voor 1/3 deel mee.

De discussie

De gespreksleider opent de discussie met een inleiding van een minuut of vier. Hij schetst de achtergronden, geeft de nodige definities, introduceert de stelling en de verschillende deelnemers en hun standpunten. Vervolgens maken alle deelnemers in een minibetoog hun standpunt kenbaar. Het geschreven betoog is hierbij een onzichtbare leidraad.

Vervolgens gaan de deelnemers in op elkaars argumenten. De discussieleider houdt de rode draad van de discussie in het oog. In het slot van de discussie vat de discussieleider de voornaamste punten samen en bouwt een standpuntbezinning en conclusie in. De groepsdiscussie neemt (exclusief nabespreking) ongeveer een half uur in beslag.

De voorexamenklassen en 6-vwo zijn opgesteld in twee groepen: de discussiegroep zit in een binnencring en de rest van de klas zit eromheen en observeert de individuele deelnemers met behulp van een evaluatiepapier. In 5-havo krijgt de discussiegroep alleen een beoordeling van de docent.

De nabespreking

De nabespreking in de voorexamenklassen vindt plaats aan de hand van de evaluatiepapieren en duurt gemiddeld zo'n 10 à 15 minuten. Elke deelnemer aan de groepsdiscussie (ook de gespreksleider) wordt door 2 à 3 leerlingen geobserveerd met hulp van zo'n papier. Er is een apart formulier voor de gespreksleider. Eerst komen de observatoren aan het woord die kort iets zeggen over de geobserveerde leerling. Ook geven zij hun beoordeling over de discussie als geheel. De docent vult daarbij zonnodig aan, waarbij hij kort formuleert wat de aandachtspunten voor in een volgende ronde zouden kunnen zijn. De deelnemer kan deze leerervaringen in zijn voorbereidingspapier voor de volgende documentatiemap vermelden.

Na afloop worden de observatieformulieren aan de discussiedeelnemers gegeven, nadat eerst de docent ernaar gekeken heeft. Ook op die manier kan elke discussiant voor zichzelf formuleren waar hij de volgende keer op zal gaan letten. Op dit papier kunnen de observatoren ook hun cijfer kwijt. De docent bepaalt het uiteindelijke cijfer.

Over het algemeen werkt het beoordelen door leerlingen van elkaar uitstekend. Vaak geven zij elkaar prima feedback en lopen de gegeven cijfers door docent en leerling niet ver uiteen. In het schoolonderzoek bepaalt de docent het cijfer alleen. In eerste instantie krijgt de groep een groeps cijfer. Is de discussieleider ernstig in gebreke gebleven, dan krijgt niet alleen deze een slecht cijfer, maar ook de andere deelnemers. Zij zijn immers medeverantwoordelijk voor het groepsresultaat.

Verder kan met behulp van de argumentatieve analyse concreet vastgesteld worden of men aanvaardbaar geredeneerd heeft. Hebben de andere deelnemers een drogreden van de ander stilzwijgend laten passeren, dan krijgen ook zij puntenaftrek. Hierdoor wordt bevorderd dat niet ieder voor zich praat maar dat de deelnemer betrokken raakt bij het groepsproces.

Struikelblokken

Uiteraard zal men struikelblokken tegenkomen op de weg naar een aangename discussie. Ik noem er enkele.

De beginfase. Het vaststellen van een onderwerp waarvoor elke deelnemer zich actief kan opstellen, het zoeken van een prikkelende stelling, het bepalen van voor- en tegenstanders en het vaststellen van de discussieleider is voor de leerlingen niet altijd gemakkelijk.

De kloof tussen onder- en bovenbouw op het gebied van het spreekonderwijs. Je kunt vaak alleen maar terugvalen op een incidentele spreekbeurt die de leerling ooit eens gehouden heeft. De nieuwe basisvormingsmethoden proberen in deze leemte te voorzien, maar vaak komt spreekonderwijs daarin slechts incidenteel voor.

Het gebrek aan goed videomateriaal. Veel omroepen zijn er tegenwoordig vooral op uit om hoge kijkcijfers te halen. Vaak moet er teruggevallen worden op praatprogramma's als 'De ronde van Witteman', maar dit is nog steeds geen voorbeeld van een discussie.

De traditionele opvattingen over een geslaagde discussie.
 Voor velen geldt nog steeds dat wanneer men fel is en veel aan het woord is geweest, dat men dan een goede deelnemer is geweest.

'Leerlingen die een rol spelen, zijn vaak beter voorbereid.'

Het idee dat voorbereidingsgesprekken overbodig zijn.
 Men is bang dat daardoor het verrassingseffect en de emotionele betrokkenheid minder zijn. Door het verwaarlozen van die planningsfase komt de kern van de discussie er meestal maar bekaaid van af. De deelnemers reageren in de meeste gevallen alleen op elkaars argumenten en dat is het. Veel te weinig wordt er gelet op structuur en volgorde van de hoofdvragen.

Het strikt vasthouden aan de eigen mening. Leerlingen zien toegeven als een zwakte zodat er een soort welles-nietes-spelletje kan ontstaan.

Vermeende struikelblokken

Veel verwachte struikelblokken blijken in de praktijk niet voor te komen.

Het aantal voor- en tegenstanders is ongelijk verdeeld.
 Zijn er meer voor- dan tegenstanders zijn of andersom, dan wisselen de leerlingen van rol. In de praktijk

levert dit geen enkel probleem op. Integendeel, de leerlingen die een rol spelen, zijn vaak betere gesprekspartners dan de leerlingen die hun eigen standpunt verwoorden omdat zij zich goed voorbereid hebben op de argumenten.

De sfeer in de klas is te slecht voor een discussie. Onze ervaring leert dat de sfeer in de klas niet voor honderd procent bepalend is voor een positief resultaat. De leerlingen zijn zelf actief bezig en werken gezamenlijk naar een bepaald resultaat toe. Het is in ieders belang dat er prettig wordt samengewerkt.

Er zitten veel allochtone leerlingen of leerlingen met een spreekgebrek (stotteren bijvoorbeeld) in de klas. Voor leerlingen met spreekangst is een discussie veel minder bedreigend dan frontaal spreken voor een groep. **Het is voor de docent eng om zoiets voor het eerst te doen.** Misschien is dat zo, maar je krijgt er veel voor terug: enthousiasme en leereffect voor leerlingen maar ook voor jezelf. Feit is dat de rol van docent verandert: er wordt een groter beroep gedaan op je sociale vaardigheden, je organisatievermogen en je flexibiliteit. Je bent veel meer bezig met groepsprocessen te begeleiden en nieuwe leerdoelen te ontwikkelen.

Een dergelijke manier van lesgeven zal in het studiehuis veel belangrijker worden dan nu nog het geval is. Voordat deze nieuwe vorm van didactiek verplicht wordt, is er gelukkig volop gelegenheid te experimenteren op het gebied van spreekvaardigheidsonderwijs. Ik hoop dat dit artikel daartoe een aanzet biedt!

Noten

1. Met bijzondere dank aan Clo Martens en Frank Vermunt, beiden collega's Nederlands aan het Piersoncollege te Den Bosch, voor het tot stand komen van deze lessenreeks spreekvaardigheid en voor hun commentaar.
2. Zie het artikel 'Verstand en gevoel: water en vuur?', over de juiste temperatuur in een discussie in *Onze Taal*, 1995, nr. 12, door Frans van Eemeren en Rob Grootendorst.

Literatuur

- Beek, K. van, en M. de Wit, *De rode draad. Taalvaardigheidstraining voor bovenbouw havo*, Leiden: SMD Educatieve Uitgeverij, 1994.
- Gelderen, A. van, en R. Oostdam, *Mondelinge taalvaardigheid Nederlands. Referaat, debat en discussie in de bovenbouw van havo en vwo*, Bussum: Coutinho, 1994.
- Goosen, H., *Opiniërende gesprekken in de bovenbouw havo/vwo*, *Moer* 2 (1995), 44-52.
- Leene, W., *De gedocumenteerde groepsdiscussie op het Pierson College in Den Bosch*, Enschede: SLO, 1995; Studie en onderzoek 14.

Margot de Wit

Geboren 1956. Studeerde Nederlands en theoretische literatuurwetenschap aan de Universiteit Utrecht. Was o.a. werkzaam in het mbo. Is ruim 13 jaar docent Nederlands aan het

Ds. Piersoncollege te 's-Hertogenbosch. Schreef samen met Kees van Beek *De rode draad*, een methode taalvaardigheid voor bovenbouw havo (1994).